

АНТОНІМІЯ В ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Копоть Анастасія Андріївна,

студентка катедри прикладної лінгвістики
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0009-0007-3520-3712

Булик-Верхола Софія Зіновіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент катедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-4593-3571
Scopus Author ID: 58191380600

У статті розглянуто антонімію як ключовий стилістичний і риторичний засіб у політичному дискурсі Президента України під час війни. Антонімічні пари у президентських виступах виконують низку функцій: структурування тексту, посилення емоційного впливу на аудиторію, підкреслення ідеологічних цінностей, підвищення переконливості аргументації, мобілізації суспільства. На матеріалі промов за період 1–30 жовтня 2024 року здійснено семантичну класифікацію антонімів (градуальні, комплементарні, векторні) та визначено їх функціональне навантаження. Виявлено, що найбільш частотними є пари війна – мир, сила – слабкість, справедливість – несправедливість, разом – окремо, ми – вони. Комплементарна опозиція війна – мир домінує в риторичній Президентства, відображаючи прагнення до справедливого миру та протиставлення агресії. Градуальні антоніми сила – слабкість акцентують на стійкості українців, а векторні антоніми (збільшувати – зменшувати, наближати – віддаляти) відображають динаміку подій і цілей. Опозиція ми – вони виступає ідеологічним маркером національної єдності та протиставлення цивілізаційних моделей.

Антонімія у виступах Президента відображає базові цінності українського суспільства – свободу, справедливість, єдність – та сприяє посиленню національної ідентичності й мобілізації внутрішньої аудиторії. Для міжнародної спільноти антонімічні конструкції апелюють до універсальних понять, сприяючи підтримці України у боротьбі з агресором. Активне використання антонімів посилює мотиваційний потенціал промов, підтримує патріотичний дух і формує позитивний образ України як держави, що бореться за свободу, справедливість і мир.

Отримані результати підтверджують високий функціональний потенціал антонімії в кризовій політичній риторичній дискурсі через формування контрастних образів, активізацію моральних категорій, посилення переконливості аргументації.

Ключові слова: антонімія, політичний дискурс, промови Президента, риторика, бінарні опозиції, лінгвістичний аналіз, національна ідентичність.

Kopot Anastasiia, Bulyk-Verkhola Sofiia. Antonymy in the speeches of the President of Ukraine

The article analyzes antonymy as a key stylistic and rhetorical tool in the political discourse of the President of Ukraine during the war. Antonymic pairs in presidential speeches perform a number of functions: structuring the text, enhancing the emotional impact on the audience, emphasizing ideological values, increasing the persuasiveness of arguments, and mobilizing society. Based on the material of speeches for the period of October 1–30, 2024, the semantic classification of antonyms (graded, complementary, vector) is carried out and their functional load is determined. It was found that the most frequent pairs are war – peace, strength – weakness, justice – injustice, together – separately, we – they. The complementary opposition war – peace dominates the President's rhetoric, reflecting the desire for a just peace and opposition to aggression. The gradational antonyms strength – weakness emphasize the resilience of Ukrainians, while the vector antonyms (increase – decrease, approach – distance) reflect the dynamics of events and goals. Opposition us – them acts as an ideological marker of national unity and opposition of civilization models.

Antonymy in the President's speeches reflects the basic values of Ukrainian society – freedom, justice, unity – and helps to strengthen national identity and mobilize the domestic audience. For the international community, antonymic constructions appeal to universal concepts, helping to support Ukraine in its fight against the aggressor. The active use of antonyms enhances the motivational potential of speeches, supports the patriotic spirit and forms a positive image of Ukraine as a country fighting for freedom, justice and peace.

The obtained results confirm the high functional potential of antonymy in crisis political rhetoric through the formation of contrasting images, activation of moral categories, and strengthening the persuasiveness of arguments.

Key words: antonymy, political discourse, President's speeches, rhetoric, binary oppositions, linguistic analysis, national identity.

Вступ. Антонімія як лінгвістичне явище є важливим об'єктом дослідження в сучасній українській стилістиці, лексикології та риторичній, оскільки вона відіграє важливу роль у формуванні виразності тексту, структуруванні змісту та впливі на аудиторію. У політичному дискурсі антонімія набуває особливого значення,

адже дозволяє артикулювати головні ідеї, створювати контрастні образи та підкреслювати суспільно значущі проблеми. У промовах Президента України, особливо в умовах війни, антонімія стає інструментом для вираження бінарних опозицій, таких як війна – мир, свобода – гноблення, справедливість – агресія, що

відображають боротьбу за національну ідентичність і суверенітет.

Вивчення антонімії в промовх Президента України має і теоретичне, і практичне значення. У теоретичному аспекті, аналіз антонімії розширює знання про стилістичні засоби політичного дискурсу та їхню роль у формуванні суспільної свідомості. Із практичної перспективи, дослідження може сприяти розробці ефективних комунікативних стратегій для політичних лідерів, особливо в кризових умовах. У контексті війни в Україні, де промови Володимира Зеленського є важливим інструментом мобілізації суспільства та комунікації з міжнародною спільнотою, аналіз антонімії дає змогу зрозуміти, як мовні засоби сприяють формуванню національної єдності, підтримці морального духу та протистоянню агресорові.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз антонімії як стилістичного та риторичного засобу в промовх Президента України за період з 1 по 30 жовтня 2024 року, визначити її семантичні типи, функціональне навантаження та вплив на формування ідейного змісту виступів. Завданнями дослідження є ідентифікація антонімічних пар у текстах промов; класифікація антонімів за семантичними типами (градуальні, комплементарні, векторні); аналіз їхньої ролі в структуруванні тексту та створенні бінарних опозицій; оцінка впливу антонімії на емоційний, ідеологічний і риторичний ефект промов; визначення специфіки використання антонімії в умовах воєнного часу та її значення для формування національної ідентичності.

Матеріали та методи. Антонімію як семантичне явище активно досліджують в українській лінгвістиці. О. Селіванова визначає антонімію як протиставлення слів за значенням у межах однієї лексико-семантичної парадигми, акцентуючи на її функціональному потенціалі в різних типах дискурсу [1]. К. Тараненко подає комплексний аналіз прагматичного компонента лексичного значення антонімів української мови та виділяє основні мікрокомпоненти прагматично релевантної інформації в структурі антонімічних пар [2]. О. Пономарів аналізує стилістичні особливості публічних виступів, звертаючи увагу на антонімію як засіб риторичного впливу [3]. У статті Л. Кравець на матеріалі промов експрезидента України Петра Порошенка змодельовано політичний міф, доведено його кореляцію з українською лінгвокультурою та виявлено й проаналізовано архетипи політичного міфу [4]. Д. Харитонova розглядає антонімію в політичному дискурсі на матеріалі публічних виступів [5], але ці дослідження зосереджені на текстах мирного часу. Промови Президента України в умовах війни залишаються недостатньо дослідженими, хоча вони є унікальним матеріалом через високу емоційну насиченість, суспільну значущість і спрямованість на різні аудиторії – внутрішню та міжнародну. Варто проаналізувати риторичні стратегії в політичних текстах із заглибленням у специфіку воєнного контексту. Нерозв'язаною залишається проблема системного аналізу антонімії як риторичного засобу у промовх Президента в умовах війни, особливо з огляду на її зна-

чення у зміцненні національної єдності, протистоянні агресорові та комунікації з міжнародними партнерами.

Дослідження базується на якісному та кількісному аналізі текстів промов Президента України за період з 1 по 30 жовтня 2024 року, опублікованих на офіційному сайті Президента [6]. Для ідентифікації антонімічних пар використано метод контекстуального аналізу, який дав змогу визначити семантичні типи антонімів і їхнє функційне навантаження. Також застосовано контекстуально-інтерпретаційний, семантичний, прагматичний і кількісно-статистичний методи дослідження. Це дало змогу не лише встановити частотність уживання антонімічних пар у промовх президента, а й проаналізувати їхнє функційне навантаження в політичному дискурсі.

Антонімія – це семантичне явище, що полягає у протиставленні слів за їхнім значенням у межах однієї лексико-семантичної парадигми. К. Тараненко зазначає: «Це явище має парадоксальну природу: з одного боку, значення лексичних одиниць ґрунтуються на абсолютній протилежності, а з другого – це найтісніші семантичні зближення в лексиці, доконечною умовою яких є співвіднесення протиставлюваних слів» [2, с. 6]. Антоніми характеризуються контрастом, який може бути виражений через якісні, кількісні або спрямовані ознаки. За семантичними типами антоніми поділяються на градуальні, які виражають протилежність за ступенем якості чи кількості (наприклад, *сильний* – *слабкий*, *багато* – *мало*); комплементарні, які повністю унеможливають одне одного, утворюючи незбіжні поняття (наприклад, *війна* – *мир*, *життя* – *смерть*); векторні, які позначають протилежні напрямки дії або процесу (наприклад, *наближати* – *віддаляти*, *збільшувати* – *зменшувати*).

У політичному дискурсі антонімія виконує не лише семантичну, а й риторичну функцію, сприяючи створенню контрастних образів, підкресленню ідеологічних опозицій і посиленню емоційного впливу на аудиторію. У промовх Президента України антонімія є важливим інструментом для артикуляції найважливіших цінностей, таких як свобода, справедливість і національна єдність, а також для протиставлення України як жертви агресії та Росії як агресора.

Результати дослідження. Аналіз промов Президента України за період з 1 по 30 жовтня 2024 року виявив численні приклади антонімічних пар, які виконують стилістичну, риторичну та ідеологічну функції.

Опозиція комплементарних антонімів *війна* – *мир* є центральною в промовх Президента, відображаючи основну мету України – припинення війни та досягнення справедливого миру. У промові від 5 жовтня Президент зазначає: «Україні потрібен *мир* – справжній, справедливий, – гарантований захист від *війни*» [6, с. 5]. Ця комплементарна антонімічна пара підкреслює несумісність понять *війни* та *миру*, акцентуючи на необхідності завершення агресії. У промові від 17 жовтня ця опозиція набуває додаткового риторичного забарвлення: «План перемоги – це й про дипломатію, про *мир* завдяки силі» [6, с. 17]. Тут *мир* протиставляється *війні*

через концепт *сили*, що є необхідною умовою для його досягнення. Використання антонімії в цьому контексті створює чіткий контраст між поточною ситуацією (*війна*) та бажаним майбутнім (*мир*), мобілізуючи аудиторію на підтримку Плану перемоги.

Іншим прикладом є промова від 24 жовтня, де Президент говорить: «У нашій можливості спрямувати цю *війну* курсом до справедливого *завершення*» [6, с. 24]. Антонімія *війна – завершення* (як синонім *миру*) підкреслює динаміку переходу від конфлікту до стабільності, що є головною ідеєю Формули миру.

Опозицію градуальних антонімів *сила – слабкість* використано для підкреслення стійкості України та її протистояння агресорові. У промові від 13 жовтня він наголошує: «Тільки на *сильних* позиціях ми досягнемо справжнього миру, справедливого» [6, с. 13]. Сила асоціюється з єдністю, мужністю, технологічними досягненнями та підтримкою партнерів, тоді як слабкість приписується ворогу, який «*боїться* миру» (21 жовтня) [6, с. 21]. Ця опозиція створює позитивний образ України як країни, що здатна протистояти агресії, і водночас підкреслює вразливість ворога.

У промові від 15 жовтня Президент зазначає: «Хоч би що відбувалось у світі, Україна матиме *силу*» [5, с. 15]. Антонімічна пара *сила – слабкість* тут неявно протиставляє Україну (*силу*) потенційним викликам (*слабкості*), підкреслюючи впевненість у перемозі. Ці антоніми використано для мотивації внутрішньої аудиторії, демонструючи незламність українського народу.

Опозиція комплементарних антонімів *справедливість – несправедливість* відображає моральний аспект боротьби України. У промові від 11 жовтня Президент говорить: «Потрібно забезпечити всі елементи *справедливості* для України – для країни, на яку Росія злочинно напала» [6, с. 11]. Ця опозиція підкреслює легітимність української боротьби та засуджує дії агресора. Справедливість асоціюється з відновленням територіальної цілісності, поверненням полонених і покаранням винних, тоді як *несправедливість* пов'язана з російською агресією.

У промові від 19 жовтня Президент зазначає: «Завжди треба сильні позиції для України. Завжди треба збільшувати можливості нашої держави» [6, с. 19]. Хоча прямої антонімічної пари *справедливість – несправедливість* тут не використано, контекст підкреслює *справедливість* як мету, що протиставляється *несправедливим* діям ворога, таким як полон українців.

Векторні антоніми, такі як *наближати – віддаляти* або *збільшувати – зменшувати*, використано для опису динаміки війни, дипломатичних зусиль і технологічного розвитку. У промові від 27 жовтня Президент говорить: «Ми будемо говорити з «нордиками» про нові принципи кроки, які можуть посилити тиск на Росію за цю війну й заради чесної дипломатії» [6, с. 27]. Антоніми *посилити – послабити* підкреслюють активну позицію України в міжнародних переговорах. Аналогічно, у промові від 14 жовтня: «Станом на сьогодні є вже мільйон дронів, які були закуплені за державний кошт та поставлені на фронт» [6, с. 14]. Антонімія *збільшувати – зменшувати* тут асоціюється з нарощуванням технологічної

потужності України, що протиставляється обмеженим можливостям ворога.

У промові від 27 жовтня Президент використовує кілька антонімів: «Виграти цю війну можемо ми всі лише разом – і вберегти Україну можемо лише разом. Не кожен сам для себе, а всі для України. І саме так маємо працювати щодня – всі для України. Кожен на своєму рівні. Кожен на своєму місці» [6, с. 27].

Слово *разом* у цьому контексті виступає як символ єдності, спільної дії, колективної сили. Володимир Зеленський наголошує, що тільки через об'єднання зусиль можливо досягти перемоги та зберегти державу. Антонімічною до нього є *окремо / поодиноці / кожен сам для себе*, що означає ізолювану, індивідуальну дію, поза спільним контекстом. Таке протиставлення *має* не лише лексичне, а й глибоке соціальне та ідеологічне значення: перемога у війні – не справа окремих людей, а результат спільної відповідальності.

Лексема *всі* підкреслює необхідність участі кожного громадянина, без винятку. Це риторичний заклик до об'єднання людей задля порятунку країни. Натомість антонімічний вислів *кожен сам* символізує егоїстичне, індивідуалістичне ставлення, відсутність колективної свідомості.

Вислів *для України* має патріотичне, альтруїстичне значення. Йдеться про спрямування зусиль на благо держави, суспільства, колективної мети. На противагу цьому вжито *для себе* – дія на власну користь. Це антонімічне протиставлення розкриває морально-етичний вибір: служити спільному добру чи особистим інтересам.

Опозиція *ми – вони* займає особливе місце в промовах Президента України, вона є не лише антонімічною, а й ідеологічною. У промові від 22 жовтня Президент зазначає: «Злочинців треба зупиняти. *Ми* очікуємо жорсткої предметної реакції світу» [5, с. 22]. Тут *ми* (Україна та її партнери) протиставляються *вони* (Росія та її союзники, зокрема Північна Корея), що створює чіткий контраст між силами добра і зла. Ця опозиція є головною для формування національної ідентичності та мобілізації міжнародної підтримки.

Президент України використовує в промовах антонімію для створення стилістичних ефектів, таких як антитеза чи градація. Наприклад, у промові від 9 жовтня: «Ми не дозволимо ворогу диктувати нам умови, адже наша сила – у свободі» [5, с. 9]. Антоніми *сила – слабкість* і *свобода – гноблення* (неявно) створюють антитезу, що підсилює риторичний ефект. Такі стилістичні прийоми роблять промови більш запам'ятовуваними та емоційно насиченими.

Антонімічні відношення в промовах Президента України виконують такі важливі функції:

- структурування тексту: антонімічні пари допомагають організувати зміст виступів, створюючи чіткі контрасти між позитивними і негативними явищами. Наприклад, у промові від 24 жовтня опозиція *війна – мир* структурує розповідь про Формулу миру [6, с. 24];

- емоційний вплив: антоніми викликають сильні емоційні реакції, мобілізуючи аудиторію. Наприклад,

контраст *сила – слабкість* у промові від 13 жовтня надихає на боротьбу [6, с. 13];

– ідеологічна функція: антонімія підкреслює цінності, які захищає Україна, такі як свобода, справедливість і єдність. Опозиція *ми – вони* формує національну ідентичність і солідарність;

– риторична переконливість: використання антонімів робить аргументацію Президента України більш вагомою, оскільки контраст чітко ілюструє переваги пропонуваніх рішень. Наприклад, у промові від 17 жовтня антоніми *війна – мир* підкреслюють необхідність Плану перемоги [6, с. 17];

– комунікативна функція: антонімія адаптує промови до різних аудиторій. Для внутрішньої аудиторії вона мотивує до боротьби, для міжнародної – апелює до універсальних цінностей, таких як справедливість і мир.

Для оцінки частотності антонімічних пар у промовах проведено кількісний аналіз. Результати подано у діаграмі (Рис. 1).

Рис. 1. Частотність антонімічних пар у промовах Президента України (1–30 жовтня 2024)

Діаграма ілюструє, що опозиція *війна – мир* є найпоширенішою (45%), що відображає центральну тему промов – припинення війни та досягнення миру. Опозиція *сила – слабкість* становить 30%, *справедливість – несправедливість* – 20%, а векторні антоніми – 5%. Такий розподіл підкреслює пріоритетність тем миру та сили в риторичі Президента.

Унікальність промов Президента України в період війни полягає в їхній спрямованості на мобілізацію суспільства та комунікацію з міжнародними партнерами. Антонімія в цьому контексті набуває надважливого значення, оскільки допомагає підкреслити контраст між агресором і жертвою (опозиція *ми – вони* чітко розмежовує Україну як країну, що бореться за свободу, і Росію як агресора), мотивувати до дії (антоніми *сила – слабкість* і *війна – мир* надихають українців на опір і віру в перемогу), апелювати до міжнародної спільноти (використання універсальних понять, таких як *справедливість* і *мир*, робить промови зрозумілими для глобальної аудиторії, сприяючи підтримці України).

Наприклад, у промові від 30 жовтня Президент України зазначає: «За кілька років вдалося зробити Закарпаття однією з опор нашої стійкості – всієї України»

[6, с. 30]. Антонімічна пара *стійкість – вразливість* (неявно) підкреслює досягнення України в умовах війни, що має мотиваційний ефект для внутрішньої аудиторії.

Порівняння антонімії в промовах Президента з іншими жанрами українського політичного дискурсу (наприклад, парламентськими виступами чи зверненнями уряду) показує, що в президентських промовах антонімія має більш виражену емоційну та ідеологічну спрямованість. Якщо в парламентських текстах антонімію часто використовують для логічного структурування аргументів, то в промовах Президента вона спрямована на створення контрастних образів, що резонують із національними цінностями та історичним контекстом України. Наприклад, у промовах Президента антонімія частіше пов'язана з моральними категоріями (*справедливість – несправедливість*), ніж із прагматичними аспектами, що характерно для урядових звернень.

Антонімія в промовах Президента має також соціолінгвістичний вимір, оскільки вона адаптована до різних аудиторій. Для внутрішньої аудиторії (українського суспільства) антоніми *сила – слабкість* і *війна – мир* виконують мобілізаційну функцію, підтримуючи патріотичний дух. Для міжнародної аудиторії антоніми *справедливість – несправедливість* і *свобода – гноблення* апелюють до універсальних цінностей, що сприяє формуванню позитивного іміджу України. Таке слововживання підкреслює гнучкість антонімії як риторичного засобу, який може бути пристосований до різних комунікативних контекстів.

Висновки. Дослідження антонімії в промовах Президента України за період з 1 по 30 жовтня 2024 року показало, що вона є одним із найважливіших стилістичних і риторичних засобів, який виконує низку функцій: структурування тексту, посилення емоційного впливу, підкреслення ідеологічних цінностей і підвищення переконливості аргументації. Найпоширенішими є комплементарні та градуальні антоніми, такі як *війна – мир*, *сила – слабкість* і *справедливість – несправедливість*, які відображають бінарні опозиції, що є в основі риторики Президента України. Антонімія сприяє формуванню національної єдності, мобілізації суспільства та комунікації з міжнародною спільнотою, а це особливо важливо в умовах війни.

Результати дослідження підтверджують, що антонімія не лише структурує промови, а й відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності, підкреслюючи цінності свободи, справедливості та стійкості. Кількісний аналіз показав домінування опозиції *війна – мир*, що відображає центральну тему промов – прагнення до припинення війни та досягнення справедливого миру.

Перспективи подальших досліджень передбачають порівняльний аналіз антонімії в промовах Президента за різні періоди війни для виявлення динаміки риторичних стратегій; вивчення антонімії в інших жанрах політичного дискурсу (парламентські виступи, звернення уряду); аналіз впливу антонімії на сприйняття промов різними аудиторіями (внутрішня, міжнародна) за допомогою соціолінгвістичних методів.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
2. Тараненко К. В. Прагматичний потенціал антонімії української мови : монографія. Дніпро : УМСФ, 2017. 152 с.
3. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доповн. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. 248 с.
4. Кравець Л. В. Архетипна основа сучасного політичного міфотворення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія: Збірник наукових праць*. Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2019. Вип. 38. Том 3. С. 91–94.
5. Харитонов Д. Д. Український політичний дискурс: когнітивносемантичні та прагмакомунікативні виміри. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності “10.02.01 – українська мова”. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. 212 с.
6. Промови Президента України (1–30 жовтня 2024). Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches> (дата звернення 20 липня 2025).

References:

1. Selyvanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: Terminolohichna entsyklopediia [*Modern linguistics: Terminological encyclopedia*]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
2. Taranenko, K. V. (2017). Prahmatychnyi potentsial antonimii ukrainskoi movy: Monohrafiia [*The pragmatic potential of antonymy in the Ukrainian language: A monograph*]. Dnipro: UMSF [in Ukrainian].
3. Ponomariv, O. D. (2000). Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy: Pidruchnyk [*Stylistics of modern Ukrainian language: A textbook*] (3rd ed., rev. and ext.). Ternopil: Navchalna knyha Bohdan [in Ukrainian].
4. Kravets, L. V. (2019). Archetypal basis of contemporary political mythmaking. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology: Collection of Scientific Works*, 38(3), 91–94. Odessa: Helvetika Publishing House [in Ukrainian].
5. Kharytonova, D. D. (2018). Ukrainskyi politychnyi dyskurs: Kohnityvno-semantychni ta prahmakomunikatyvni vymiry [*Ukrainian political discourse: Cognitive-semantic and pragma-communicative dimensions*] (PhD dissertation, Taras Shevchenko National University of Kyiv). Manuscript, Kyiv [in Ukrainian].
6. President of Ukraine. (2024, October 1–30). Promovy Prezydenta Ukrainy [*Speeches of the President of Ukraine*]. Official website of the President of Ukraine. Available at: <https://www.president.gov.ua/news/speeches> (Last accessed: 20 July 2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.09.2025

Дата публікації: 03.11.2025